

IZZIV STAROSTI – ODGOVORI SOCIALNEGA DELA V EVROPI

DRUGI EVROPSKI SIMPOZIJ SOCIALNEGA DELA

MÖNCHENGLADBACH, 8.-10. NOV. 1995

ORGANIZACIJA

Formalni organizator drugega evropskega simpozija socialnega dela z naslovom *Izziv starosti: odgovori socialnega dela v Evropi* je bila Visoka strokovna šola Spodnjega Porenja, predmetno področje Socialno varstvo, Mönchengladbach (*Fachhochschule Niederrhein, Fachbereich Sozialwesen*), tj., spodnjerenska sorodnica naše šole za socialno delo. Dejansko pa je bil simpozij rezultat sodelovanja šestih šol v okviru programa TEMPUS: poleg spodnjerenske šole so sodelovali še Institut za zdravje in družbene službe Univerze v Bournemouthu, Anglija (*Bournemouth University, Institute of Health and Community Services*), Fakulteta za humanistične in družbene vede Univerze v Navarri, Španija (*Facultad de Ciencias Humanas y Sociales, Universidad Publica de Navarra*), Visoka strokovna šola iz Nijmegna, Nizozemska (*Hogeschool Nijmegen*), Šola za socialno delo Univerze v Peruggii, Italija (*Scuola diretta a fini speciali per assistenti sociali, Università degli studi di Perugia*) in Rimskokatoliška visoka strokovna šola Vitez Janoš iz Esztergoma, Madžarska (*Vitez Janos Romai Katolikus Tanitokepzo Foiskola, Esztergom*). To je bil že drugi simpozij, ki so ga priredile te šole; prvi je bil od 30. novembra do 2. decembra 1994 v organizaciji Univerze Bournemouth z naslovom Spreminjanje družine v Evropi: perspektive socialnega varstva (*The Changing Family in Europe: Social Welfare Perspectives*). Tretji simpozij naj bi bil prihodnje leto v Navarri; tema pa še ni določena. Prav zavidanja vredna dejavnost neke projektne skupine v okviru programa TEMPUS.

Delo na simpoziju je potekalo v obliki plenarnih predavanj z razpravo in

vzporednih delavnic, ki niso bile vse v isti stavbi. To je seveda pomenilo, da je lahko poročevalec prisostvoval le manjšemu delu tistega, kar se je v resnici odvijalo pod streho Hiše Zoar, nekakšnega v modernem neogotskem slogu zgrajenega družbenega doma evangeličanske cerkvene skupnosti, tik ob evangeličanski cerkvi v strogem centru mesta, ob Starem trgu na vrhu mönchengladbaškega griča, in v nekaj minut oddaljeni klasicistični Hiši oddiha (*Haus Erholung*).

PREDAVANJA

Po pozdravnem nagovoru dekana spodnjerenske šole za socialno delo prof. dr. Wilhelma Kluescheja, sicer psihologa, ki je v preteklosti delal v kazenskih ustanovah, nato pa se je kot profesor psihologije na šoli za socialno delo posebej ukvarjal s skupinsko dinamiko in organizacijskim svetovanjem, smo poslušali vrednotno usmerjevalno predavanje prof. dr. Engelberta Kerkhoffa Prihodnost, ki se poraja: starati se in biti star.

Njegova osnovna misel je bila, da je treba opustiti paternalistično-zaščitniški, hierarhično-enosmerni model skrbi za stare in se odpreti novim vizijam, ki udeležujejo samoorganizacijo in samoodločanje starejših v njihovih zadevah in aktivno participacijo pri urejanju družbenih zadev. Odprli naj bi prostor za sodelovanje starejših pri urejanju zadev, ki jih zadevajo, za intergeneracijsko sodelovanje, za politično participacijo, za spodbujanje ustvarjalnosti poleg dela in skrbi za družino.

Starejši imajo svoje interese, ki jih morajo izraziti. Izhodišče njihove dejavnosti je njihova življenjska situacija; izraziti morajo svoje izkušnje in svoje želje, postaviti svoje zahteve in se za njihovo

uresničevanje tudi sami individualno in kolektivno zavzemati.

Podoba starejšega človeka se je spremenila. To je kompetenten človek, ki ima svoje vire, ki se je pripravljen angažirati in sodelovati z drugimi. Stari potrebujejo družbeno solidarnost, a morajo odigrati tudi svojo vlogo v skrbi zase in sodelovati z nosilci skrbi zanje. Sami morajo prispevati k temu, da se bodo vključevali v smiselno delovanje. Vprašati se morajo po svojih željah, potrebah in interesih. »Kompetentno samovzdrževanje« je pojem, ki ga je Kerkhoff večkrat uporabil.

Pri naročanju različnih storitev mora uporabnik soodločati. Tudi v domovih morajo soodločati in celo najhujše prizadetim je treba omogočiti soodločanje in izbiro in jih spodbujati k soodločanju. V domu je treba zagotoviti oskrbovancu samostojnost, prisluhniti njegovim potrebam in mu pomagati, da bo lahko oblikoval svoj poseben življenjski slog.

Tudi na področju kulture morajo biti starejši aktivni, iniciativni, ne pasivno potrošniško usmerjeni. Bojevati se morajo za svoje interese, za dialog generacij in za refleksijo svojega življenja.

Kakšna je vloga socialnega delavca, ki dela s starejšimi? Da spodbuja starejše k njihovi samostojni dejavnosti in jo podpira; da skupaj z njimi definira smiselne, človeka vredne ponudbe in storitve; da je menedžer spremljanja in podpore; in da dokumentira storitve in skrbi za družbeno kontrolo storitev. Kakšne sposobnosti naj bi imel tisti, ki se ukvarja s starejšimi kot socialni delavec ali pedagog? Znal naj bi se vživeti vanje in njihov svet, znal naj bi komunicirati, se znajti v interakcijah, jim prisluhniti. Znal naj bi reflektirati njihovo doživljanje in izkušnje.

Kerkhoff je omenil, da je naredil poskus in omogočil 50 starejšim, da so poleg njegovih študentov poslušali predavanja iz gerontologije in sodelovali v razpravi. To je bilo izredno doživetje za vse sodelujoče. V navdušenju so rekli, da hodijo v šolo, ki se imenuje FAUST – *Fachhochschule für Alte und Studenten* (Visoka strokovna šola za stare ljudi in

študente). Svoje predavanje je sklenil z rekom: Staranje naj bo užitek, ne breme (*»Alterwerden Lust statt Last«*).

V razpravi so sivobrademu profesorju z blagim glasom obzirno poočitali, da je njegova slika preveč idealna in da ljudje v praksi naletijo na hude primere revščine, onemoglosti in brezupa, kjer se zdi govorjenje o samoorganizaciji in samoaktivnosti precej utopično. Že, a viziyo, usmeritev, je vseeno treba imeti, bi jedrnato povzeli Kerkhoffov odgovor.

Na drugem plenarnem predavanju je prof. dr. Roberto Segatori iz Peruggie govoril o socialnih in kulturnih problemih starejše populacije. Staranje prebivalstva je tista značilnost, po kateri si postajajo evropske dežele vse bolj podobne. Podobne pa so si tudi po tem, da vse težje zmorejo stroške socialne varnosti starih ljudi in po tem, da ubirajo precej podobne smeri v socialni politiki do starih. Povsod propagirajo *»welfare mix«* in *»welfare pluralism«* in poudarjajo vlogo neprofitnih organizacij ali tretjega sektorja. Vendar pa so med posameznimi skupinami dežel tudi pomembne razlike, je poudaril Segatori. Razlikujejo se po vrednostni usmeritvi, tj., po tem, ali je v njihovem kulturnem izročilu bolj poudarjena vloga družine kot osnovne družbene enote (sredozemske dežele) ali vloga neodvisnega posameznika (protestantske dežele Srednje in Severne Evrope). Razlikujejo pa se tudi po načinu zagotavljanja socialnega varstva oziroma po tipu države blagostanja. Ta je lahko korporativno-konzervativna, ki varuje predvsem plačnike zavarovanja; univerzalistična (socialnodemokratska), ki skuša zavarovati vse državljane; in mešane vrste, ki kombinira značilnosti obeh. S križanjem obeh dimanzij je Segatori razvil tipologijo, ki sicer teoretično vsebuje 6 različnih tipov, dejansko pa se v Evropi pojavljajo štirje: države z družinsko usmeritvijo in mešanim sistemom socialnega varstva (Irska, Italija, Španija); med državami z individualistično usmeritvijo pa imajo korporativni sistem varstva Francija, Belgija, Nemčija; mešani sistem imata Nizozemska in Velika Britanija; univerzalističnega

pa Švedska, Norveška in Danska. Po Segatorijevi teoriji išče v sedanji krizi vsaka dežela svoj način reorganizacije socialnega varstva. V nadaljnji analizi je pokazal, da je mogoče evropske dežele razvrstiti na tiste, ki imajo majhen odstotek starih pa družine z velikim številom članov (Irska, Portugalska, Grčija, Španija); dežele s srednjim odstotkom starih in srednje velikimi gospodinjstvi (Italija, Francija, Nizozemska, Luksemburg); in dežele z visokim odstotkom starih in majhnimi družinami (Danska, Švedska, Norveška, Nemčija, Velika Britanija in Belgija). Sredozemske in katoliške dežele se bodo torej oprle na družino in to se že vidi, saj dajejo najmanjši odstotek javnih prihodkov za socialno pomoč, poleg tega pa nekatere raje prispevajo k dohodkom starih, kot da bi omogočale zaposlovanje mladih (Italija, Grčija). Segatori jih obtožuje gerontokracije. Tudi protestantske dežele (delno Nemčija, Nizozemska) se zatekajo k tradicionalnim vrednotam: poudarjajo odgovornost, finačno in osebno, opiranje na lastne sile, individualno plačevanje zavarovanja za nego, opiranje na prostovoljstvo in upoštevanje državljskih pobud. Celotna Švedska, ki je v težkem položaju zaradi hude stroškovne obremenitve socialne države, skuša z novimi regulacijami okrepiti mreže pomoči in podpreti predvsem tiste osebe, ki skrbijo za stare osebe v družini (*caregivers*). Slabosti, ki izhajajo iz takih usmeritev, pa so naslednje. V sredozemskih in katoliških deželah bo skrb za stare še vedno temeljila na izkoriščanju ženskega dela pri skrbi za starejše in zaviranju osamosvajanja mladih. V deželah Srednje Evrope s korporativnim socialnim varstvom so zelo ogroženi revni stari ljudje; dežele Severne Evrope z univerzalističnim sistemom socialnega varstva pa se bodo srečevale z vse večjimi davčnimi bremenmi, ki bodo omejevala zasebno potrošnjo. Segatori vidi rešitev v treh smereh: v demografskem uravnoteženju, tj., v povečanju natalitete in dotoku aktivne populacije z imigracijo; v oblikovanju »previdne« (*provident*), skrbeče, zavzeto uravnava-

joče družbe (pomen tega pojma ostaja nejasen in protisloven), in z oživitvijo »*case management*« in podpiranja skrbnikov in negovalcev v domačem okolju starega človeka (*caregivers*).

Keith Brown z Univerze Bournemouth je hkrati inšpektor za nego in učitelj na šoli za socialno delo. V svojem predavanju se je vprašal, »Kdo bo pripravljen skrbeti za stare?«, in pri tem mislil zlasti na neprijetna vprašanja, povezana z neformalno, skupnostno pomočjo, ki se pogosto idealizira. Obravnaval je razloge in motive za podpiranje neformalne skrbi, njene perspektive, vzorce, stroške in sposobnost skupnosti za skrb v prihodnje. V politični retoriki se skupnostna skrb prikazuje kot velik rezervoar pomoči, ki se pogosto idealizira, a s prozornim namenom, saj gre za prihranek direktnih stroškov iz državnega proračuna. Ob tem je treba razlikovati skrb v skupnosti, tj., skrb, ki se pač dogaja zunaj formalnih zavodov, npr. v družini, od skrbi skupnosti, ki pomeni aktivno prizadevanje skupnosti in podporo skupnosti družini, ki skrbi za starejšega svojca. Vedeti je tudi treba, da velja enačba: skupnostna skrb = skrb družine = skrb žensk. V Veliki Britaniji več kot 11% prebivalcev tako ali drugače neposredno skrbi za ostarele svojce. Za večino ljudi ne skrbi država, ampak to počnejo svojci: 4% starih (morda 6%) nad 65 let je v domovih, ostalih 94-96% pa živi v skupnosti. Od tistih, ki neposredno skrbijo za onemoglega svojca in ga negujejo, jih 65% ne bi moglo prekiniti nege za 2 dni; 70% med njimi je takih, ki še nikoli niso prekinili nege in si vzeli vsaj dan predaha.

Kolikšni so stroški skupnostne skrbi? Skriti stroški so v tem trenutku gotovo višji od stroškov zavodske oskrbe ali plačane nege. Stroški tistih, ki negujejo svojca, so: zdravstveni (ogroženo telesno in duševno zdravje), obremenitve partnerskega odnosa, izguba zaposlitvenih možnosti, dodatni finačni stroški, izguba socialnih stikov in prostega časa. Poleg tega velja, da je lahko skrb v družini najboljše ali pa najslabša vrsta skrbi, saj pri meri zlorabe starih v družini niso redki.

K. Brown je bil dokaj skeptičen tudi glede sosedske pomoči. Po njegovem je njen prispevek minimalen tako po kvantiteti kot po kvaliteti.

Kdo bo v prihodnje skrbel za stare v skupnosti? Starih je vse več, družine so vse manj stabilne in vse manj uniformne, ženske delajo, se samozaposlujejo. To pomeni, da je pomoči potrebnih vse več, tistih, ki bi lahko izvajali pomoč v družini, pa vse manj. Temu se pridružuje še gospodarska recesija. »Naj pričakujem, da bo zame, ko bom ostarel, skrbela ločena žena mojega sina?« je zaostрил misel Brown. »Velikega rezervoarja neformalne skrbi ni.« Zato bo v prihodnje nujna »dvtorina skrb«, formalna in neformalna. Država mora podpirati družino, ki skrbi za ostarelega člana. Navrgel je še misel o učinkovitosti in ekonomičnosti javnih služb: »Najučinkovitejša in najcenejša služba je na Mont Everestu. Če je služba tam, kjer so potrebe, je draga.« In še: »Čim kvalitetnejša je storitev, tem več je ljudi, ki jo hočejo; stroški rastejo. Država ne mara kvalitetnih storitev, ker so drage.«

Prof. Casmina Osle z Univerze v Navarri je poročala o zavodskem varstvu starejših v španski provinci Navarri, zadnji dan pa je nastopil Hans Oostrik z visoke šole v Nijmegnu, naš stari znanec z blejskega bienalnega seminarja šol za socialno delo leta 1989 (gl. njegov prispevek v *Socialnem delu* 29, 1-3). Predavanje Holandca s slikovito bujnimi sivimi lasmi in nekoliko boemsko držo je bilo prav osvežilna protiutež pretežno socialnopolitično naravnanim predavanjem prejšnjih dni. Govoril je o »Pripovedovanju zgodb kot svetovalni metodi pri delu s starejšimi«. Ljudje pogosto pravijo, ko govorijo o svojem življenju: »Lahko bi napisal knjigo o tem.« Pa je ne napišejo. A bi bilo dobro, ko bi jo. Če že ne knjige, pa bi lahko vsak pogosteje pripovedoval o svojem življenju. Izkušnja, ki je ni mogoče opisati, ni izkušnja. Pri delu s starimi bi morali omogočiti pripovedovanje kot ovrednotenje življenjskih izkušenj. Pri pripovedovanju sta pomembni vsebina in način pripovedovanja. Poslušalec (moderator) je kot detektiv, ki ima v

kriminalki vlogo tistega, ki rekonstruira dogajanje: pozorno posluša, povzema, sprašuje. Ko začne zgodba krožiti v mrtvem teku, jo pretrga, preseneti z vprašanjem, ki zahteva razmislek – o različnih možnih nadaljevanjih zgodbe, o različnih možnih scenarijih in poantah. Oostrikovo predavanje je bilo eno tistih, ki jih je težko povzeti, čeprav te prevzame. Če povzameš, se vse skupaj zvede na tri točke. Poslušali pa smo ga uro dolgo, pozorno in z užitkom, kako se je sprehajal po labirintu besed in metafor, včasih zablodil, to tudi povedal in ljubeznivo pleteničil naprej.

V razpravi je navrgel še nekaj modrosti – razumite jih, kakor hočete. Mladi so boljši sogovorniki starih kot stari. Navajeni smo argumentirati, a pripovedovanje nam da več kot argumenti. Je starost okamenitev ali razjasnitev? – to je problem v vsakem trenutku staranja. Ne velja: Kdor reče A, mora reči B – A je morda napačen, čemu bi vztrajali pri napačnem? Na koncu so ga vprašali: Kdaj je pravi trenutek, da se pripovedovalca prekine, da bi lahko razmislil o različnih možnih nadaljevanjih zgodbe? Takrat, ko se pojavi Kairos. Kaj je to? Pravi trenutek, je resnobno odvrnil Oostrik – in požel buren smeh in aplavz.

DELAVNICE

Prvega dne sem se udeležil delavnice o zagotavljanju kvalitete na področju pomoči starim. Delavnico sta vodila prof. G. Buhlmann in dr. W. Rueckert iz kuratorija Nemške pomoči starim (*Kuratorium Deutsche Altershilfe*). Buhlman je začel delavnico z mislijo, da je s kvaliteto tako kot s seksom: vsak misli, da ve, kaj je to, potem pa se izkaže, da ne ve. Zagotavljanje kvalitete na področju skrbi za stare je postala nekakšna modna beseda, odkar novi Zakon o zavarovanju za nego (*Pflegeversicherungsgesetz*) v členu 80 zahteva od ustanov in izvajalcev nege, da se dogovore o merilih in zagotavljanju kvalitete nege. Zakonodajalec je pri tem mislil na zunanje preverjanje kvalitete, pri kateri ima ključno vlogo zdravstvena

služba bolniških blagajn. Ti dogovori so obvezni za ambulantno področje, za dnevno in nočno nego, za kratkotrajno nego in za stacionarno področje.

Zakon razlikuje notranje zagotavljanje kvalitete, za kar je zadolžena ustanova sama, in zunanje, ki se uresničuje s svetovanjem in zunanjo kontrolo v obliki kontrolnih pregledov. Postopki zagotavljanja kvalitete in merila so centralni (za vse področje) in decentralni (lokalni). Merila kvalitete se nanašajo na strukturo službe (npr. kadrovska zasedba), na proces (izvajanje nege) in na rezultate. Zakon predvideva tudi načine izboljševanja kvalitete, med njimi krožke za kvaliteto, konference o kvaliteti, ocenjevanje, razvoj standardov in normativov in dokumentacijo kvalitete. Zagotavljanje kvalitete zveni precej tehnokratsko in to upravičeno, če se zadeve lotevamo preveč shematično. Če pa ravnamo bolj s poslušom, vodimo modro politiko in spretno upravljamo, lahko interno zagotavljanje kvalitete (npr. s krožki kvalitete) prispeva k boljši prilagoditvi storitev uporabnikom. Tudi kuratorij za pomoč starim (to je nekakšna zbornica izvajalcev pomoči starim) spodbuja usmeritev na potrebe uporabnika. Starejši ljudje naj bi bolj sodelovali pri zagotavljanju kvalitete kot doslej.

Dr. Rueckert je menil, da lahko pri zagotavljanju kvalitete razlikujemo dve usmeritvi: na uporabnika in na izvajalca. Pri usmeritvi na uporabnika spodbujamo samoodločanje, dogovore med uporabnikom in izvajalcem, samopomoč in neformalno pomoč; cilj je zadovoljen uporabnik. Pri usmeritvi na izvajalca pa drugi odločajo o uporabniku, izhajamo iz zakonsko določenih dolžnosti, predpostavljamo, da izvajalci bolje vedo, kdaj in kako je treba pomagati, zanašamo se na medicinske in druge strokovne ukrepe; cilj je zadovoljen izvajalec (s čim manj dela). Med cilji in vrednotami, ki naj bi usmerjale skrb za stare, so najpomembnejši: možnost lastne izbire pomoči ali ukrepa, pravna varnost, samostojno urejanje zadev, spoštovanje zasebnosti, neodvisnost, spoštovanje osebnosti in osebnostne integritete, normalizacija itn.

Skrb za kvaliteto naj bi v prvi vrsti pomenila eliminiranje »nevarne nege«, tj., tistih situacij, ki ogrožajo telesno ali duševno zdravje starega človeka. To so npr. pomanjkanje postelj in prenapoljenost, neprimeren dnevni režim, zloraba medikamentov, premalo samostojnosti ipd. Opozoril je, da je najpomembnejša razlika tista med kvaliteto organizacije kot celote in kvaliteto storitev v neposrednem odnosu med izvajalcem in uporabnikom, tj., kvaliteto ravnanja osebja (na točki »*delivery of services*«). Menil je, da so lahko pravila nevarna. Če jih vzamemo preveč zares, udarijo nazaj. Končal je s pozivom, naj bo socialno delo proaktivno pri razvijanju standardov kvalitete v odnosu z uporabniki.

Druga delavnica, ki sem se je udeležil, naj bi obravnavala vlogo socialnih delavcev kot »spreminjevalcev« (»*change agents*«) v organizacijah za pomoč starim. To vprašanje je povezano s procesi prestrukturiranja izobraževanja socialnih delavcev na visokih strokovnih šolah. V uvodu (prof. dr. H.-Ch. Vogel) je bilo rečeno, da je socialno delo dandanes izpostavljeno občutnim spremembam. Skupni evropski trg, prazne javne blagajne in zakonske spremembe, med njimi novi zakon o negi, nakazujejo, da bi moralo socialno delo razviti načine delovanja, ki bi presegli sedanje oblike pomoči – te obsegajo zlasti odnosno delo – in ga nadomestile in dopolnile z dejavnostmi, ki pomenijo koordinacijo, posredovanje in strukturiranje. Da bi vzpostavili diferencirano ponudbo storitev, kot jo predvideva novi zakon, bi morali hkrati s tem koordinirati številne službe, izdelati preglede storitev in ustanoviti ambulantne službe. Ta prizadevanja pa bodo spremljale precejšnje strukturalne spremembe pri izvajalcih v skupnosti, v zavodih in ambulantnih službah. Naloga socialnega dela je spremljati te spremembe. To pa pomeni, da postajajo socialni delavci »spreminjevalci« v pomenu, kakršnega ima ta beseda v organizacijski vedi.

Razprava se je kar nekaj časa vrtela okrog dejstva, da v novem zakonu o negi

sploh ni omenjeno delovno področje socialnega delavca. Ali to pomeni, da hoče politika izriniti socialne delavce iz domov? Ena od udeleženk je tako interpretacijo ostro zavrnila, češ, da se zakon nanaša samo na nego v ožjem pomenu, ne pa na vse storitve, ki jih nudijo domovi za stare, in da je položaj in vloga socialnih delavcev urejena z drugimi akti. To je bila tudi edina razprava, kar sem jih slišal na simpoziju, ki je na trenutke zazvenela podobno kot včasih razprave pri nas: »ubogih zapostavljenih in od vseh ogroženih socialnih delavcih«.

Socialna delavka Angelika Noll, ki v mestni upravi dela v uradu za pomoč starim (*Geschäftsstelle für Altenhilfe*) je opisala svoje delo, ki je v bistvu koordinacija dela in odločitev bolniške blagajne, blagajne za nego, organizacij, ki izvajajo nego, poleg tega pa svetovanje uporabnikom in delo z javnostjo.

V razpravi je bilo tudi rečeno, da bi šole za socialno delo morale bolj razvijati proaktivni menedžerski pristop, ker da se odnosi v praksi preoblikujejo iz skrbniških v tržne, tem spremembam pa tradicionalna metodika socialnega dela ni prilagojena. Po drugi strani pa se tudi pojmovanje organizacije in s tem menedžmenta spreminja iz »organizacije, ki je usmerjena na nalogo« v »organizacijo, ki je usmerjena na ljudi«. To pa po mnenju poročevalca ustvarja položaj, ko so spoznanja sodobne organizacijske vede v resnici bližje kot kdajkoli prej naravi socialnega dela, njegovim vrednotam in metodam.

Razpravo v tej skupini je bilo prav zanimivo opazovati, saj je v njej nekaj paradigmatičnega za razprave na področju socialnega dela nasploh. Človek je lahko opazil štiri diskurze: prvi je bil akademski, abstrakten do te mere, da si težko videl, kakšno zvezo ima s prakso; drugi je bil upravno-socialnodelavski, tj., govor socialne delavke o izvrševanju zakona, o pooblastilih, o svetovanju pri izvajanju zakona ipd.; tretji je bil diskurz dela avditorija – imenoval bi ga »socialnodelavsko jamranje«; in četrti je bil glas samozavestnih socialnih delavcev, glas »opolno-

močenega« socialnega dela. Podobno kot pri nas.

Tretja delavnica je bila namenjena razpravi o nalogah socialnih delavcev in socialnih pedagogov v domovih za starejše. Vodila sta jo prof. dr. K. A. Adams, ki na Šoli za socialno delo predava etiko in socialno filozofijo, delal pa je tudi pri spremljanju umirajočih, in dipl. soc. delavec B. Grams, ki dela v nekem domu za starejše v Mönchengladbachu. Prof. Adams, katerega nastop sem si zaradi njegovega karizmatičnega lika posebej zapomnil, je poudaril, da so problemi med osebjem v domu in oskrbovanci podoba problemov med oskrbovancem in svojci. Ti slednji so vedno močno obloženi z moralističnimi pojmi in občutki krivde. Nemci pravijo, da so domači starega »pošibali v dom« (*abschieben*); pokazali so se nevhvaležne itn. Zato tudi velika večina starih ostaja doma, oziroma, jih zadržujejo doma.

Če starejšega negujemo doma zato, ker bi se počutili krive, če bi šel v dom, si ni mogoče predstavljati človeške bližine in pristnega odnosa. Če se to dogaja v pretesnem stanovanju, v katerem živi družina z odrasčajočimi otroki, škodimo otrokom, ki se neradi zadržujejo doma in postanejo plen ceste.

Z nego starejšega doma so lahko povezani veliki stroški, lahko pa pride tudi do izkoriščanja starejšega; negujejo ga le zato, da bi npr. obdržali hišo. Čeprav je morda oskrbnina v domu nominalno višja od neposrednih stroškov domá, so z nego domá povezani mnogi skriti, posredni stroški, tako da je nega v domu v celoti cenejša. Prof. Adams je bil kategoričen: Za človeka, ki potrebuje nego, je bolje, da gre v dom. To ne pomeni, da se bo za vselej poslovil od svojcev. Obiskovali ga bodo in odnosi med njimi se bodo izboljšali, ko ne bo več bremena nege. Naj bo starejši doma ali v domu, treba je vedeti, da imajo drugi člani družine pravico do svojega življenja. Ni se samo družina dolžna prilagoditi starejšemu, ampak se mora tudi on prilagoditi potrebam družine. Priti mora do soodločanja in pogajanja.

Naloga socialnega delavca v domu je psihosocialno skrbstvo. Dela z oskrbovanci in z osebjem. Njegovo posredovanje je potrebno pred nego, med nego in v krizah. Njegovo osnovno orodje je empatični pogovor. Njegova vloga ni le ta, da priskrbi pomoč od zunaj, ampak mora spremljati starejšega in svojce. V dom se prenesejo obremenitve iz domačih odnosov, ki jih je treba predelati. Poleg tega bi si morali socialni delavci prizadevati, da bi izboljšali podobo o domu v javnosti. So primeri, da se kakšna družina »znebi« svojega starega, a to ni pravilo. Domovi imajo po krivem slab sloves in to škodi celoviti ureditvi varstva in pomoči starim. Zakon omogoča tudi kratkoročno nego na domu; to pomeni, da lahko družina, ki neguje starejšega člana, npr. za čas dopusta naroči negovalko. Starejši bi se moral sprijazniti s tem in se podrediti, ne zahtevati izključne in vseobsegajoče pozornosti, češ, ko ste bili vi v zibki, jaz tudi nisem mogel na dopust.

Socialni delavec, ki dela v domu za starejše, je opisal svoje delovne naloge: spremljanje ob prihodu v dom ali še pred njim, če je mogoče; izvajanje »treninga orientacije v stvarnosti« za zmedene oskrbovance; vodenje dnevnega varstva za notranje in zunanje oskrbovance; delo z dementnimi, zlasti dajanje čustvene opore, z empatijo, predvsem na neverbalen način; spremljanje umirajočih in delo s prostovoljci, ki delajo na ambulantni pomoči umirajočim (prostovoljcev za to sploh ni težko dobiti, tako da se sprašujejo, kaj je skrita motivacija za to delo). V spremenjenem konceptu doma med nalogami socialnega delavca bolj poudarjajo izobraževanje osebja, delo z zmedenimi, delo z osebjem pri načrtovanju nege in drugih dejavnosti, supervizijo, delo s svojci (redne govorilne ure ali pogovorni dan), delo s svojci po prihodu starejšega v dom, pridobivanje, vpeljevanje in nadzor prostovoljcev, delo z javnostjo.

Cele vrste delavnic pa se nisem mogel udeležiti: Ženske v starosti – večina nič več ne molči; Kulturno delo s starimi; Nazaj v prihodnost; Konflikt ali solidar-

nost med generacijami; Zagotavljanje kvalitete storitev s kvalificiranjem delavcev; Stanovanjska problematika v starosti – med socialnimi stanovanji in stanovanji za trg; Človeka vredno umiranje; Prostovoljstvo v starosti; Kvaliteta življenja v starosti – v starajoči se družbi; Socialno delo na področju gerontopsihiatrije; Notranji svet: delo z dnevnim sanjarjenjem; Delo z izkušnjami in spomini; Varstvo starejših po novem zakonu; Telesno prizadeti upokojenci; Poklicni profil socialnega delavca in socialnega pedagoga na področju varstva starejših; Demografski razvoj in politične spremembe; Starost v tujini (migranti); Revščina v starosti; Univerza za tretje obdobje; Starost, kot jo občuti star človek: o užitku in bremenu starosti; in še nekaj drugih.

ŠOLA

Naj ob koncu na kratko predstavim še šolo in mesto. Uradni naziv šole je Visoka strokovna šola Spodnje Porenje (Krefeld/Mönchengladbach), področje socialno delo in socialna pedagogika. Leta 1901 ustanovljena Pruska višja strokovna šola za tekstilno industrijo je bila prednica sedanje Visoke strokovne šole. Visoka strokovna šola Niederrhein, oddelek Mönchengladbach ima 5.724 študentov. Ustanovljena je bila l. 1971 z združitvijo dveh šol za tekstilne inženirje, višje ekonomske šole, šole za strojne inženirje in šole za umetno obrt. Sedež šole je v Krefeldu, tam so tudi šole za elektrotehniko, strojništvo, kemijo in oblikovanje. V Mönchenbachu so šola za prehrano in gospodinjstvo, tekstilno in oblačilno tehniko, socialno delo in ekonomijo.

Študij na Visoki šoli za socialno delo traja 7 semestrov. Na šoli je zaposlenih 25 profesorjev, 1 strokovni učitelj, 1 honorarni profesor, 37 učiteljev (praktikov), 4 sodelavci. V 1. letniku je 154 študentov, vseh študentov je 711, absolventov pa 137 (stanje 1994/95).

Vzorčni program socialnega dela in socialne pedagogike je bil vpeljan l. 1988; zanj so značilni diferenciran koncept študija, seminarji, ki povezujejo teorijo in

prakso, obvezen semester prakse s polnim delovnim časom in jasna členitev poteka študija v posamezne odseke. Imajo omejen vpis, kajti samo tako lahko zagotovijo delo v seminarjih s preglednim številom udeležencev.

Predmetnik sestavljajo sociologija, pravo, psihologija, socialna medicina, kriminologija, socialna filozofija, politologija, pravne vede, organizacijske vede, pedagogika, specialna pedagogika, medijska pedagogika, didaktika in drugi predmeti, ki obravnavajo socialno problematiko z vidika različnih znanosti, da bi študentje dobili vpogled v kompleksnost individualnih in družbenih konfliktnih situacij. Ta znanstveni pogled razširijo še s seminarji.

Prvi uvod v delovno področje socialnih delavcev in socialnih pedagogov se dogaja v seminarjih, ki povezujejo teorijo in prakso. Profesorji različnih predmetov skupaj obdelujejo posamezne teme iz vsakdanjega strokovnega življenja socialnih delavcev: »SD v upravi«, »Pomoč starejšim«, »Samopomoč v socialni državi« ali »Krizne situacije v človekovem življenju« – to je nekaj naslovov teh seminarjev.

Pri projektne delu pa se, nasprotno, študenti srečajo z učitelji iz prakse, da bi tako zagotovili praktično usmeritev in da bi lahko študentje pod mentorstvom prevzeli prve naloge v praksi. Projektne študij poteka v stiku z učnimi bazami, npr. v svetovalnicah za odvisnosti, psihiatričnih bolnišnicah, kazenskih zavodih in pedagoških svetovalnicah.

Četrto področje je študij metodike. Tu se študentje učijo spretnosti pri komuniciranju s klienti, vodenja skupin, didaktičnih metod pri delu z mediji, pa tudi, kako se pišejo strokovna poročila in izvedeniška mnenja.

Študij je pravzaprav razdeljen na tri dele. V uvodnem delu je poudarek na znanstvenih predmetih in seminarjih; srednji del je namenjen seminarjem, ki povezujejo teorijo in prakso, in semestru prakse; zadnja dva semestra sta namenjena osvajanju metodičnih spretnosti. Ta delitev študija na tri dele olajšuje

študentom načrtovanje in povečuje njihov občutek gotovosti.

Študij končajo z diplomskim delom in kolokvijem. Po uspešno končanem študiju dobi diplomant naziv diplomirani socialni delavec ali diplomirani socialni pedagog. Študiju na visoki šoli sledi leto praktičnega dela, ki tudi poteka pod supervizijo šole. Po koncu te supervizirane prakse opravlja diplomant strokovni izpit v obliki kolokvija in dobi državno potrdilo, ki je pogoj za samostojno opravljanje poklica. Ker se poklicne naloge socialnega delavca in socialnega pedagoga vse bolj prekrivajo, je tudi študij za oba poklica skoraj identičen. Vendar pa v načelu velja, da je naloga socialnega delavca posredovanje z zakonom določenih in institucionalnih oblik pomoči, medtem ko so naloge socialnega pedagoga bolj izobraževalne in vzgojne narave. Študij se začne oktobra. Vpis izvajajo centralno v Dortmundu. Vpisni pogoji: zrelost za visoko strokovno šolo (zaključni izpit) ali splošna visokošolska zrelost (matura). Dodatno še dokazila o osnovnem praktikumu in strokovnem praktikumu. Neka študentka mi je v pogovoru zatrdila, da je pogoj za vpis vsaj trimesečno delo v kakšni socialni ali podobni ustanovi ali organizaciji.

MESTO: MÖNCHENGLADBACH –
RENSKI MANCHESTER ALI ZELENO SREDIŠČE
SPODNJEGA PORENJA

Ko sem se odpravljal v Mönchengladbach, sem moral vsakomur, ki sem mu to omenil, razlagati, da kraj ni kako predmestje Münchna, Monakovega po slovensko, ampak da gre za Mönchen- in tako naprej. Če ne bi bil iz vabila izvedel, da je kraj v Spodnjem Porenju (Niederrhein), se mi ne bi niti približno sanjalo, kje bi mogel biti, čeprav mi je nekje na robu zavesti nekaj govorilo, da sem ime že slišal. Tako pa sem, še preden sem ga poiskal na zemljevidu, pravilno sklepal, da je nekje blizu Nizozemske in da se bom dolgo vozil. Najbrž je kakšen manjši, bolj kongresnoturistični kraj, tam, kjer se gosto cestno, železniško, daljnovidno in

sleherno omrežje zahodno od Kölna malo zredči in se odprejo s kanali prepletene polja »nizke dežele«. Na zemljevidu je bilo videti, da se Porurski megalopolis onstran Rena neha. Ob mejah, pa čeprav so odprte, je povsod nekakšno zatišje, sem si mislil. Tja si hodijo mestni Nemci malo oddahnit.

Železniška postaja je manjša od ljubljanske in ne dosti manj zanikrna. Se pravi, da bo kar res, kar sem predvideval. Mestece pač. Potem pa je taksi kar vozil in ulic ni hotelo biti konca. Nikjer polj in kanalov in prijaznega gozdiča ali parka s hotelom. Mislil sem vprašati, koliko prebivalcev ima to mesto, pa mi je bilo nerodno, saj sem počasi spoznaval, da sem se najbrž precej motil. Mogoče tako zelo, da se vprašanje o številu prebivalcev sploh ne spodobi. Taksistu se lahko kaj zatakne, ali pa me bo takoj hotel okoli prinesiti, ko bo videl, da niti tako osnovne stvari ne vem. A ko sem mu plačeval, sem pomislil, da bi ga mogoče s tem vprašanjem še v zadrego spravil. Možak je namreč govoril nemško z opaznim ruskim naglasom. Časi so se res spremenili.

V hotelski sobi sem našel prospekte: 270.000 prebivalcev. Kot ljubljanska mestna občina torej. Mesto leži severozahodno od Kölna, med rekama Ren na vzhodu in Maas na zahodu na področju t. i. »euregije Ren-Maas-sever«, ki zajema ozemlje med Renom na vzhodu in reko Maas na zahodu, s tem da sega precej čez to reko na nizozemsko stran. Območje je približno po sredini razdeljeno z nemško-nizozemsko mejo. Regija šteje približno 1,7 milijona prebivalcev. Mönchengladbach je največje nemško mesto onstran Rena in so ga včasih imenovali renski Manchester, danes pa je nekdanjo monokulturno usmerjenost v tekstilno industrijo zamenjala pestra paleta gospodarskih dejavnosti; zlasti močna je strojna industrija. Mesto ima idealen položaj med belgijskimi in nizozemskimi pristanišči (Antwerpen/Rotterdam), Porenjem in Porurjem in *Bergisches Land* (Düsseldorf in Wuppertal). Je pomembno vozlišče na osi vzhod-zahod. Kljub temu je brezposelnost 11,5 odstotna. Mesto se imenuje

Mönchengladbach samo zato, da ne bi mislili, da je predmestje bavarskega Münchna, če bi se imenovalo Mönchengladbach, kakor so tudi že kdaj pisali. Slovensko bi mu lahko rekli Opatja Bistrica (Düsseldorfu pa morda Butale – vidite, kako je svetovna veličina hitro videti bolj domača!).

Zgodovina je tudi tukaj vihrala in opletala sem in tja. Mesto je zraslo pod opatijo, ki so jo leta 974 ustanovili benediktinci ob pomoči kölnskega nadškofa. Kakšnih dvesto let pozneje je eno krilo opatijske cerkve posvetil sloviti srednjeveški učenjak dominikanec Albertus Magnus. Stoletja pozneje je bila tu bitka med uporno vojsko nizozemskih provinc, ki jo je vodil Viljem Oranski, in vojsko španskega kralja Filipa II. Vojska Viljema Oranskega je bila tu poražena, a ponovno se je pokazalo, da zgubljena bitka ne pomeni zgubljene vojne, kajti po dolgotrajni vojni so severne nizozemske province dosegle neodvisnost od Španije. Ob koncu 2. svetovne vojne so zavezniška bombardiranja porušila 60-90% mestnega področja. Leta 1953 se je v Mönchengladbachu nastanil glavni stan NATO za Severno Evropo.

Danes je Mönchengladbach gospodarsko in nakupovalno središče, mesto kulture, mode in športa, velemesto v zelenju, kot pravi prospekt. V mestu je 40 hotelov z 2.000 posteljami, 49 osnovnih šol, 12 glavnih šol, 11 posebnih šol, 10 gimnazij; 5 bolnišnic, 20 domov za stare (5 mestnih, tj. javnih, in 15 privatnih), 19 dnevnih ustanov za starejše, 17 različnih dobrodelnih organizacij in svetovalnic, 9 pristočasnih centrov za mladino. V mestu so opera, drama, muzeji, galerije, knjižnica, mestni arhiv, športna društva in naprave. Izhaja osem lokalnih časopisov za posamezne dele mesta. Na področju športa je najbolj znano nogometno društvo Borussia, ki nastopa v nemški zvezni ligi (aha, to je bilo na robu zavestiti!); razvit je konjeniški šport, zlasti kasaštvo.

Mestni svet šteje 31 članov CDU, 21 članov SPD in 15 članov drugih strank. Mestni upravi načeljuje nadžupan z

dvema županoma in mestnim naddirektorjem. Mestna uprava je razdeljena na osem decernatov (uprav). Za socialne zadeve, mladino in zdravje je odgovoren decernat 5. V okviru te uprave delujejo: urad za zavarovanje, socialni urad, urad za mladino, zdravstveni urad, mestna klinika, urad za stanovanjske zadeve, urad za pomoč starejšim in vodstvo domov za starejše. V mestu deluje center ali urad za enakost (*Gleichstellungstelle*), katerega naloga je opozarjati na zapostavljenost žensk, iskati možne rešitve in sodelovati pri uresničevanju ustavnih določil o enakopravnosti moških in žensk. Ta urad je mestna služba, ki je neposredno podrejena naddirektorju mesta.

Simpozijske prireditve so se odvijale v strogem središču mesta, na vrhu zaobljenega, kakih 100 m visokega griča s prav položnimi pobočji. Od hotela do vrha sem hodil po ozki ulici, polni majhnih lokalov s ponudbami z vsega sveta: argentinska, grška, kitajska, turška kuhinja, angleški *pub*. Prav slikovito. Z vrha pa sem se spustil proti železniški postaji po

širokem in dolgem bulvarju, polnem vsakovrstnih trgovin, zlasti s tekstilom. Seveda nisem mogel mimo velike dvonadstropne knjigarne v nakupovalnem središču, in potem sem odkril še eno, malo manjšo, a tudi brskanja vredno. Peščem je v mestnem središču odmerjeno veliko prostora, nekaj ulic je popolnoma zaprtih za promet, v nekaterih je pa ta omejen. Tako sem se lahko sprehajal gor in dol in občutil mirno valovanje mesta – sploh ni take dirke in živčnosti, kot se je naselila pri nas in v nas, kljub temu, da je mogoče opaziti tudi znamenja krize. Videl sem več zapuščenih lokalov in lokalov, ki bi jih lastniki radi oddali. Tudi na simpoziju sem opazil visoko kulturo razpravljanja in občevanja sploh. Gostitelji in udeleženci so bili vljudni, prijazni, ustrežljivi, disciplinirani in konstruktivni, tako da je bilo prav prijetno poslušati razprave, v odmorih pa se pomešati med ljudi in izmenjati nekaj besed. Bo že še tudi to prišlo k nam.

Blaž Mesec